



Edyta Kowalczyk

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Instytut Nauk Ekonomicznych
edyta.kowalczyk@uwr.edu.pl

WOLNOŚĆ A PAŃSTWO W UJĘCIU MURRAYA N. ROTHBARDA

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie głównych założeń doktryny Murraya N. Rothbarda, w tym zwłaszcza jego poglądów na rolę państwa w życiu społecznym i gospodarczym. Wskazano, że Rothbard był krytykiem wszelkich form interwencji i stworzył własną wizję społeczeństwa bezpaństwowego. Popierał anarchokapitalizm, który oznaczał zastąpienie państwa konkurencją rynkową. W artykule przedstawiono postulat Rothbarda, dotyczący przejęcia przez prywatne firmy zadań rządu w dziedzinie ochrony mienia i sądownictwa. Dowiedziono, że centralnym punktem swojej teorii uczynił prawo własności, które wyniósł do poziomu wartości absolutnej. Przyjął, że wolność jest pochodną prawa własności i ma uniwersalny charakter. Sformułował aksjomat nieagresji, który wykluczał jakiegokolwiek działania przeciwko własności, a użycie siły dopuszczał tylko w celu obrony przed atakiem. W ostatniej części artykułu dokonano analizy rozważań Rothbarda na temat państwa opiekuńczego i systemu pomocy społecznej, który uzależnia i demoralizuje ludzi. Wykazano, że zamiast rządowego systemu opieki społecznej proponował organizację programów wzajemnej pomocy.

Słowa kluczowe: wolność gospodarcza, prawo własności, interwencjonizm, libertaria-
nizm, anarchokapitalizm.

JEL Classification: B25, I38, P14, P16, P48.

Wprowadzenie

Murray N. Rothbard (1926-1995) specjalizował się w zakresie ekonomii, historii, filozofii prawa i polityki. Ukończył studia matematyczne i ekonomiczne na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku. Był uczniem Ludwiga von Misesa, uczestniczył w prowadzonym przez niego seminarium i kontynuował trady-

cje austriackiej szkoły ekonomii. Niniejszy artykuł stanowi próbę prezentacji jego poglądów jako głównego teoretyka tego nurtu oraz jednego z twórców współczesnego libertarianizmu. Celem jest przedstawienie postulatów Murraya N. Rothbarda dotyczących minimalizacji wpływu władzy państwowej na życie jednostek aż do jej całkowitego zniesienia i zastąpienia mechanizmami rynkowymi. Przeanalizowane zostały główne założenia myśli wolnorynkowej Rothbarda oraz argumenty przeciwko ingerencji państwa w gospodarkę.

1. Krytyka państwa minimalnego

Rothbard punktem wyjścia swych rozważań o państwie uczynił prawo własności, które uważał za fundament całego porządku społecznego. Twierdził, że każdy człowiek ma absolutne prawo własności do własnej osoby oraz do zasobów, które znajdzie, przekształci dzięki swojej pracy i które przekaże innym osobom albo dokona z nimi wymiany [Rothbard, 2009a, s. 143]. Głosił, że rynek sam jest w stanie zapewnić ochronę osób i ich własności, w związku z czym działania państwa w tym względzie są zbędne. Procesy rynkowe najlepiej definiują i alokują prawa własności, a każdy inny sposób ma arbitralny charakter oraz jest sprzeczny z zasadami wolności. Skoro to rynek tworzy system praw własności, powinien go też bronić. Rothbard odmówił instytucjom rządowym prawa do zajmowania się ochroną mienia, dowodząc, że podejmowane przez nie działania mają opresyjny charakter. Problem ten wynika ze sposobu pozyskiwania dochodów przez państwo w postaci przymusowego opodatkowania. Państwowy monopol w zakresie obrony sprawia, że organy rządowe stają się wyłącznym dostarczycielem tego typu usług. Jako instytucja mająca chronić nietykalność osób i majątku, państwo w istocie dokonuje agresji na prywatną własność, pobierając obowiązkowe podatki. Będąc zwolennikiem ograniczenia jego roli, Murray N. Rothbard proponował wprowadzenie czysto wolnorynkowego systemu nienaruszalności praw własności. Obronę osób i mienia, ochronę policyjną i sądownictwo powierzył wolnokonkurencyjnym firmom, finansowanym z dobrowolnych wpłat klientów [www2]. Uważał, że tylko takie libertariańskie rozwiązanie jest całkowicie zgodne z ideą wolnego rynku i wolnego społeczeństwa. Dostrzegając korzyści z jego wprowadzenia w postaci zwiększenia konkurencyjności świadczonych usług i podniesienia ich standardu. Opierając się na tym poglądzie, podważył klasyczny liberalny model państwa minimalnego. Twierdził, że funkcja obronna państwa wymusza wzrost ciężarów podatkowych nakładanych na społeczeństwo, a monopolizacja tych usług skutkuje pogorszeniem systemu egzekwowania prawa i licznymi wypaczeniami na rzecz państwa. Jurysdykcja

aparatu państwowego nad własnością zwiększa koszty działania wymiaru sprawiedliwości i powoduje spadek jego jakości. Dlatego postulował odebranie państwu uprawnień do występowania w roli „stróża nocnego” oraz ustanowienie wolnego rynku usług ochrony i bezpieczeństwa. Głosił, że prywatne instytucje, działające na zasadzie wolnej konkurencji, są w stanie bronić praw jednostek skuteczniej niż czyni to państwo.

Opowiadając się za ograniczeniem wpływu instytucji rządowych na życie jednostek, Rothbard nazywał państwo agresorem, który podejmuje działania zagrażające wolności. Dokonał podziału różnych typów ingerencji państwa na trzy kategorie [Rothbard, 2009b, s. 18-20]. Pierwszy rodzaj to interwencja autystyczna, która polega na przymuszeniu danej osoby do wykonania lub zaniechania czynności, które bezpośrednio dotyczą jej lub posiadanego przez nią majątku. Państwo może też zastosować interwencję binarną, zmuszając podmiot do podjęcia z nim wymiany lub zażądać dla siebie jakiegoś dobra lub usługi. Interwencja triangularna dotyczy sytuacji, w której państwo wymusza transakcję wymienną między parą podmiotów lub jej zabrania. Wszystkie rodzaje ingerencji skutkują powstaniem relacji hegemonicznej, opartej na poleceniach i posłuszeństwie. Jej przeciwieństwem jest relacja kontraktowa, która prowadzi do obopólnych korzyści. Interwencja autystyczna obejmuje m.in. napaść, wymuszenie, zakaz wyrażania opinii lub wykonywania praktyk religijnych. Interwencja binarna dotyczy podatków, poboru do wojska, czy przymusowego uczestnictwa w ławie przysięgłych. Ingerencja triangularna polega na kontroli cen, czyli warunków wymiany lub kontroli produktu. Kontrola cen obejmuje wprowadzenie ceny minimalnej lub maksymalnej, a kontrola produktu m.in. zakaz jego produkcji lub sprzedaży, ustanowienie monopolu, wprowadzenie licencji, czy taryf celnych. Rothbard krytycznie oceniał wszelkie formy państwowego interwencjonizmu, gdyż uważał, że mają one bezpośredni wpływ na dobrobyt osób im poddanych. Gdy ludzie mogą swobodnie działać, zawsze postępują tak, by zmaksymalizować swoje zadowolenie. Zaistnienie, opartej na przymusie, interwencji zmienia zachowania osób. Ofiara przymusu ponosi stratę w rezultacie zmiany swych działań i nie osiąga takiej użyteczności, jaką mogłaby się cieszyć w sytuacji braku interwencji.

2. Anarchokapitalizm

Murray N. Rothbard opracował fundamentalne założenia systemu anarchokapitalistycznego, wskazując na możliwość funkcjonowania społeczeństwa bez państwa. Postulował stworzenie porządku społecznego opartego na suwerenno-

ści jednostki i prawie do samostanowienia. U podstaw libertarianizmu Rothbarda stało absolutne, a więc obowiązujące zawsze i wszędzie oraz niczym nieograniczone, prawo każdego człowieka do prywatnej własności. Istotną częścią jego teorii był aksjomat nieagresji, oznaczający całkowitą suwerenność i nieprzekraczalność praw własności [Rothbard, 2007, s. 45]. Zgodnie z nim, nikt nie miał prawa do agresji skierowanej przeciwko osobie lub jej własności. Agresję Rothbard definiował jako zainicjowanie użycia lub groźbę użycia fizycznej przemocy i utożsamiał ją z naruszeniem praw. Zgodnie z tym założeniem, twierdził, że przemocy można użyć tylko w stosunku do osoby, która sama dopuściła się przemocy. Zastosowanie siły fizycznej uzasadniał obroną przed atakiem, a więc w sytuacji naruszenia nietykalności osób i mienia. Za największego i najlepiej zorganizowanego agresora uznał państwo, które zagraża indywidualnej własności. Każdy rząd wymusza swoje finansowanie, sankcjonując systemową kradzież opartą na fiskalizmie [Barczentewicz, 2010, s. 65]. Jedynym, skutecznym sposobem powstrzymania nacisku aparatu państwa na własność jest jego wyeliminowanie. Mając ten argument na względzie, Rothbard zalecał zastąpienie państwa niczym nieskrępowanym systemem rynkowym, na którym konkurowałyby ze sobą przedsiębiorstwa prywatne, oferujące różnorodne usługi. Kreślił wizję społeczeństwa bezpaństwowego działającego na zasadzie dobrowolnej współpracy jednostek. Twierdził, że zniesienie państwa pozwoli na stworzenie prawdziwie wolnego rynku, na którym swoboda zawierania umów zapewni realizację wszystkich potrzeb jednostek.

Rothbard przyjął założenie, że do zagwarantowania i ochrony indywidualnej własności nie jest konieczne państwo. W anarchokapitalistycznym społeczeństwie powinien jednak istnieć podstawowy kodeks prawny, realizujący aksjomat nieagresji. Jego brak uniemożliwi podejmowanie sprawiedliwych decyzji przez wolnorynkowe sądy. Libertariański zbiór zasad i procedur powinien być racjonalny oraz obiektywny. Do jego powstania potrzebny jest rozum i procesy rynkowe, a nie rząd lub jakakolwiek inna organizacja. Opierając się na tej przesłance, Rothbard starał się ustalić, jak wysokie powinny być kary za naruszenia praw własności. Rozważając to zagadnienie, doszedł do wniosku, że najlepszym rozwiązaniem będzie wprowadzenie zasady proporcjonalności, która oznaczała utratę przez przestępcę praw w takim stopniu, w jakim pozbawił ich swoją ofiarę [Rothbard, 2010, s. 168]. Zgodnie z tą regułą, kara obejmowała po pierwsze zwrot mienia, a po drugie zapłatę kwoty stanowiącej równowartość zagarniętego majątku. W przypadku kradzieży przestępca był zobowiązany do zapłaty podwójnej wartości kwoty kradzieży: pierwszej jako zwrot skradzionej sumy i drugiej jako rekompensatę za to, czego pozbawił inną osobę. Zwrot ukradzio-

nych pieniędzy, zdaniem Rothbarda, nie był środkiem, który w wystarczającym stopniu odstraszał od popełnienia takiego samego przestępstwa w przyszłości. Dlatego za zasadne uznał wprowadzenie obowiązku zapłaty dwukrotnej wartości szkody. Proporcjonalny poziom kary stanowił jej górną granicę. Ostateczny wymiar sankcji zależał bowiem od ofiary, która mogła wyrazić zgodę na wykupienie się przestępcy z części bądź z całej kary. Przestępca płacił za zmniejszenie wyroku lub za jego darowanie pod warunkiem zaaprobowania takiego rozwiązania przez ofiarę.

Murray Rothbard dopuszczał również karę śmierci, ale tylko w przypadku zabójstwa [Rothbard, 2010, s. 174]. Zakładał możliwość odstąpienia od tej kary, gdy ofiara lub jej spadkobiercy uznali za wystarczającą restytucję mienia wartą mniej niż życie przestępcy. W sytuacji napaści fizycznej ofiara mogła sama bądź przez wynajętą osobę pobić sprawcę i to nawet dwa razy mocniej niż on to uczynił.

Rothbard posługiwał się pojęciem „przestępstw bez ofiar”, do których zaliczył pornografię, prostytutkę, czy obrót narkotykami [www3]. Uważał, że nie są to typowe przestępstwa, które wiążą się z brutalnym naruszeniem czyjejś nietykalności osobistej lub własności. W kodeksie społeczeństwa bezpieczeństwa Rothbarda „przestępstwa bez ofiar” nie były zabronione i nie obowiązywały za nie żadne kary.

3. Państwo wobec ubóstwa i dobroczynności

Rothbard ujmował własność jako prawo naturalne, które wynika z natury ludzkiej i ma uniwersalny charakter. Posługiwał się pojęciem legalnej i sprawiedliwej własności, uznając, że agresja na nią jest przestępstwem, a wszelkie tytuły własności pochodzące z przestępstwa powinny zostać unieważnione i zwrócone ofierze lub jej spadkobiercom [Rothbard, 2010, s. 135]. Stworzył teorię sprawiedliwej własności opartą na dwóch zasadach: samoposiadaniu (*self-ownership*), czyli absolutnym prawie do posiadania własnego ciała, oraz pierwotnym za-właszczaniu (*homestead*), dającym każdemu człowiekowi absolutne prawo do nieużywanych zasobów naturalnych, które jako pierwszy znajdzie i przekształci dzięki własnej pracy [Rothbard, 2007, s. 65]. Te dwa aksjomaty konstituowały pełen zestaw zasad systemu libertariańskiego, z którego wywodziła się cała doktryna. Dla Rothbarda wolność była pochodną własności. Definiował ją jako stan, w którym prawa jednostki do posiadania własnego ciała i uczciwie nabytych dóbr materialnych nie są naruszane. Wolność i nieograniczone prawo własności

prywatnej są zatem ze sobą ściśle związane. Przystępstwo oznaczające użycie siły przeciwko osobie lub jej własności jest jednoznaczne z naruszeniem wolności.

Odpowiedzialnością za stosowanie agresji na szeroką skalę Rothbard obarczył państwo. Przemoc utożsamiał nie tylko z atakami na własność, ale też z rosnącym etatyzmem, który był domeną państw opiekuńczych [Rothbard, 2010, s. 400]. Twierdził, że redystrybucja dochodu społecznego przez państwo nosi znamiona rabunku i masowego wyzysku. Pomoc najuboższym odbywa się bowiem kosztem zamożniejszej części społeczeństwa. Za karygodny uznał brak czynników zniechęcających do bycia utrzymywanym przez państwo. Już sama możliwość, a tym bardziej zachęta uzyskania pomocy sprawia, że klienci pomocy społecznej zawsze się pojawiają. Państwo opiekuńcze uzależnia od siebie jednostki, odbiera im godność i prawo do samostanowienia o sobie [www1]. Powoduje demoralizację osób pobierających zasiłki i sprawia, że tracą one motywację do podejmowania starań o własny los. Wzrost świadczeń socjalnych nie jest wcale odpowiedzią na wzrost ubóstwa. W istocie jest skutkiem socjalnie zorientowanej polityki. Wychodząc z założenia, że człowiek jest wolny i sam ponosi odpowiedzialność za swoje życie, Rothbard pragnął walczyć z ubóstwem poprzez zwiększenie zakresu wolności. Usamodzielnienie się osób korzystających z pomocy państwa łączył ze zmianą systemu wartości wyznawanych przez społeczeństwo. Nie godził się na to, aby osoby ciężko pracujące na swoje utrzymanie musiały dodatkowo wspierać oraz dotować pasożytniczy system pomocy, który promuje lenistwo i nieodpowiedzialność. Propagował rozwój wolnego rynku i wolnych działań, w czym upatrywał szans na wzrost aktywności, inicjatywy oraz przedsiębiorczości jednostek. Odwołując się do idei leseferysty Thomasa Mackaya, twierdził, że reforma systemu opieki społecznej powinna polegać „na odbudowie i rozwinięciu kunsztu korzystania z wolności” [Rothbard, 2007, s. 203].

Rothbard był zwolennikiem zaniechania wszelkiej pomocy rządowej i oparcia jej całkowicie na działalności organizacji prywatnych, które powinny wspierać ubogich w ich jak najszybszym powrocie do samodzielności. Dowodził, że dobroczynność jest możliwa i pożądana, jednak tylko w ramach oddolnych inicjatyw, gdy ludzie dobrej woli bez przymusu pomagają innym w potrzebie, poświęcając swój czas albo dotują działalność charytatywną. Państwowe programy socjalne uczą jak przetrwać bez pracy, natomiast prywatna dobroczynność wyrabia w korzystających z niej nawyk samodzielności i odpowiedzialności. Pomoc państwa demoralizuje, natomiast prywatna pomoc, oparta na idei więzi i współpracy, przysposabia do pracowitości, gospodarności i uczciwości. Prywatne, dobrowolne i dopasowane do indywidualnych potrzeb programy pomocy

społecznej kształtują człowieka przezornego oraz utrzymującego się z własnej pracy.

Na pytanie o to, co mógłby zrobić rząd, aby pomóc biednym, Rothbard jednoznacznie odpowiadał, że powinien się usunąć [Rothbard, 2007, s. 212]. Współczesne państwo opiekuńcze ingeruje coraz mocniej w system społeczno-gospodarczy oraz utrudnia wykorzystanie twórczej energii tkwiącej we wszystkich grupach społecznych, przez co hamuje wzrost zamożności i poziomu życia ludności. Rothbard proponował zniesienie lub przynajmniej obniżenie podatków, które oddziałują niekorzystnie na rozwój działalności produkcyjnej, przyczyniają się do zmniejszenia oszczędności i inwestycji oraz spowalniają postęp technologiczny. Przewidywał, że odebranie państwu jego funkcji redystrybucyjnej spowoduje wzrost tempa tworzenia kapitału oraz poziomu oszczędności. Poprawa sytuacji przedsiębiorców przyczyni się do powstania nowych miejsc pracy i wzrostu płac, szczególnie tych najniższych, co wyeliminuje nierówności dochodowe w społeczeństwie. Najlepszym sposobem niesienia pomocy biednym jest więc cięcie podatków i tworzenie korzystnych warunków do powstania zyskownych inwestycji, które zwiększają szanse na znalezienie pracy. Inny postulat Rothbarda dotyczył ograniczenia wydatków państwa na bezproduktywne przedsięwzięcia, takie jak loty kosmiczne, roboty publiczne, przemysł zbrojeniowy itp. Podjęcie tych działań zmniejszy marnotrawstwo rzadkich zasobów i zlikwiduje niewydolny oraz zakłócający działanie mechanizmu rynkowego system rządowych dotacji i zamówień publicznych. Zaoszczędzone w ten sposób środki zostaną przeznaczone na produkcję dóbr i usług potrzebnych konsumentom. Rozwój nowych gałęzi produkcji i zwiększenie oferty towarów proponowanych nabywcom po coraz niższych cenach pobudzi wzrost gospodarczy. Propozycje Rothbarda dotyczyły zniesienia wszystkich przeszkód uniemożliwiających grupom o niskich dochodach podejmowanie działań gospodarczych, w tym np. zezwoleń i licencji. Krytykował przepisy dotyczące płacy minimalnej, które zwiększają bezrobocie wśród osób najbiedniejszych i najmniej produktywnych. Opowiadał się za likwidacją przywilejów związkowych, utrudniających dostęp do lepiej płatnej pracy osobom biednym i wykonującym rzadkie zawody. Za najlepszą pomoc, jaką rząd mógł udzielić biednym, uznał zniesienie paraliżujących gospodarkę regulacji, dotacji i monopolistycznych przywilejów.

Stojąc na gruncie wolności gospodarczej, Rothbard dowodził, że moce produkcyjne i siły wytwórcze społeczeństwa mogą ujawnić się wyłącznie poprzez dobrowolną działalność na wolnym rynku. Prywatne firmy w każdej dziedzinie radzą sobie bez porównania lepiej niż przymusowy monopol rządu. Kierują się rachunkiem ekonomicznym, a w swojej ocenie kosztów opierają się na informa-

cyjach o cenach dostarczanych przez rynek. Działania gospodarcze rządu są z natury obciążone niską wydajnością i rodzą ostre konflikty. Wprowadzenie państwowej własności środków produkcji i planowania w gospodarce zakłóca racjonalną kalkulację ekonomiczną oraz efektywną alokację zasobów. Program wolnościowy Rothbarda zakładał zniesienie sektora publicznego oraz oddanie wszelkiej działalności i usług rządu w ręce przedsiębiorców działających dobrowolnie na wolnym rynku [Rothbard, 2007, s. 257].

Podsumowanie

Rozwiązania proponowane przez Murraya N. Rothbarda wykraczały daleko poza idee liberalizmu wolnokonkurencyjnego. Opierały się na przekonaniu, że nie tylko możliwe, ale i lepsze jest życie bez państwa. Wykazując się nawet większym radykalizmem niż Mises, który dopuszczał państwową formę organizacji społeczeństwa, Rothbard proponował przekazanie wszystkich funkcji rządu wolnemu rynkowi. Nie widział potrzeby funkcjonowania państwowej policji, czy systemu sądownictwa, gdyż twierdził, że w bezpaństwowym społeczeństwie usługi te bez trudu zapewnią prywatne instytucje i sądy. Krytykował utylitarystyczny punkt widzenia Misesa, który akceptował arbitralne przydzielanie tytułów własności przez państwo. Uważał, że sprawiedliwa jest tylko ta własność, która wynika z naturalnego prawa każdego człowieka do dysponowania własnym ciałem i przekształconymi własną pracą zasobami [Rothbard, 2010, s. 146]. Wykluczał państwową alokację własności i głosił teorię opartą na prawie naturalnym. Wobec niebezpieczeństwa ze strony państwa, które dopuszcza się agresji przeciwko wolności i własności jednostek, wskazywał na brak przesłanek usprawiedliwiających jego istnienie.

Literatura

- Barcentewicz M. (2010), *Etyka wolności Murraya N. Rothbarda* [w:] M.N. Rothbard, *Etyka wolności*, Fijorr Publishing, Chicago-Warszawa.
- Rothbard M.N. (2007), *O nową wolność. Manifest libertariański*, Fundacja Odpowiedzialność Obywatelska, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa.
- Rothbard M.N. (2007-2008), *Ekonomia wolnego rynku: wykład akademicki*, t. I-III, Fijorr Publishing, Chicago-Warszawa.
- Rothbard M.N. (2009a), *Egalitaryzm jako bunt przeciw naturze*, Fijorr Publishing, Chicago-Warszawa.

Rothbard M.N. (2009b), *Interwencjonizm, czyli władza a rynek*, Fijorr Publishing, Chicago-Warszawa.

Rothbard M.N. (2010), *Etyka wolności*, Fijorr Publishing, Chicago-Warszawa.

Rothbard M.N. (2015), *Ekonomiczny punkt widzenia*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa.

[www1] <http://www.guczalsa.pl/teksty-naukowe/koncepcja-wlasnosci-absolutnej-murraya-rothbarda-w-kontekscie-pomocy-i-ubostwa.html> (data dostępu: 11.09.2017).

[www2] http://www.libertarianin.org/Teksty/zalozenia_libertarinizmu_wm.pdf (data dostępu: 11.09.2017).

[www3] <http://www.slib.pl/pl/publikacje/spoleczenstwo-bezpanstwowe-w-ujeciu-rothbarda/> (data dostępu: 11.09.2017).

FREEDOM AND THE STATE ACCORDING TO MURRAY N. ROTHBARD

Summary: The objective of the paper is to present the major premises of Murray N. Rothbard's doctrine, including his views on the role of the state in social and economic life. It was shown that Rothbard was a critic of all forms of intervention and created his own vision of a stateless society. He was a supporter of anarcho-capitalism, which involved replacing the state with market competition. The paper presents Rothbard's postulate regarding the takeover of government tasks in the area of property protection and judiciary by private companies. It shows that property law became the central point of his theory and was raised to the level of an absolute value. He assumed that freedom is a derivative of property law and is by nature universal. He formulated an axiom on non-aggression, which excludes any action against property, and the use of force is only allowed to protect yourself against attack. The last part of the article features an analysis of Rothbard's discussion on the welfare state and the system of social support, which renders people addicted and demoralized. It was proved that instead of a government system of social support Rothbard proposed organizing mutual support programs.

Keywords: economic freedom, property law, interventionism, libertarianism, anarcho-capitalism.